

tilegnet Mette, Tinne, Venca...og Henry

1. udgave, 1. oplag

Udgivelsesdato: 29. april 2012

© 2012 REDTAG Forlag, Kirkegade 3, DK-8881 Thorsø

ISBN: 9788771144239

Fotos: Lars Vedsø, undtagen side 57 (Gerner Majlandt),
siderne 61, 117, 188 (Stockfreeimages.com), side 212 (Kasper Emil Nielsen),
siderne 79 og 80 (Rasmus Bohnensach) og side 274 (H. Boomsluiter)

Layout: Lars Vedsø

Sats og tryk: Garamond, digitalt tryk

Papir: 90 gr cremehvid

Lakse- og havørredfiskeri

- i de jyske åer

af Lars Vedsø

REDTAG Forlag

Indhold

Introduktion 13

April 17

- Nar alting begynder...
- Storlaksene i Skjern å...
- Alternativer...
- Den glade anemone...
- Det tavse forår
- Aprilsnar...
- Den store digter
- Laks på soja
- Laksedrømme
- Tab
- Mellem Ulstrup og Langå
- Fornemmelse for smerte...
- Lunderupstykket...
- Grøden...
- Dogmefiskeri
- Landskaber

Maj 53

- Isfuglen
- Døde laks
- Slanger ved åen
- Darwin
- Politisk legitimering
- Skjernåens fluer

- Fiskeri, moral & etik
- Bopladsen
- Noget om helte
- Krogning
- Fly over engen
- Spadseretur ved laksegården
- Storlaks ved Varde å
- Perlemor
- Varmrøget majørred
- Myter og sagn
- Krummer...

Juni

87

- Blanklaks
- Fiskejunkier
- Lille Else floden
- Havørredens forbundsfæller
- De poetiske høller
- Fluer & hugadfærd
- Teknologi
- Forbrydelse & straf
- Hug på spinner
- Jordrystelser
- Spindelvævsspor
- Sommerfuglefiskerne
- Tørketid
- Hugorm ved Hvide Banke
- Klassisk konversation I
- Den mistede erindring

Juli

123

- Storhavørred...
- Hedeselskabet
- "It's alright ma'..."
- Egen

- Blå eksistens
- Andre gøremål
- Juli – i kanoens tid
- Odder
- Forelskelse langs floden
- En erkendelse
- Sandhedens øjeblik
- Skyerne
- Havørreder med personlighed
- Syntese
- Under stjerner
- En varm dags snak mod aften
- Clasonsborg
- Fra Karup til Hytten
- Grilse

August

159

- Observerbar hugadfærd
- Fem hundrede pund
- I grødens slipstrøm
- Fra Tange til Bjerringbro
- Catch & release
- “The noble art of...”
- Eneret på naturen?
- Kemi
- Kroge
- Lakseøjet
- Bismag
- Natfiskeri
- På Resen konsortiets stykke
- Ål på tat...
- I fuldt flor...
- Misundelse
- Ørnene
- Svenskerne kommer...
- Karlsgårde til hængebroen

September

195

- Eksperimenter
- Når havørreder går amok
- Forhindringer
- Cloquet & Brisson
- Dameroklubben
- Erfaringer & videnskab
- Nye fisk i høllerne
- Laksesak
- Lakserefleksjoner
- Tandlægens fluer
- Blanlaks i september
- Svampe
- Vindknuder
- Den nye storhed
- Forsvar af territoriet
- Insekter
- Et forhold...

Oktober

231

- Stand-up i oktober
- Simple Blue Man
- Flodperlemuslinger
- Laksens hale
- Gravsten
- Skyggelaks
- Spinnere
- Stjerneerkendelse
- Trøstepræmie
- Opstrøms spin
- Pramdragerne
- ”I svinget ved Å-huset...”
- Mysterier
- Rørfluer
- Fiskekonkurrencer

- Landing af laks
- Vand
- To verdner

November

263

- Gammel dansk..
- Fiskenes lugtesans
- Fiskeetik
- Laksegenetik
- Jeg er fisker
- Anakronismer
- Opgang
- Laksen på leg
- Storfisk i Gudenåen
- Spinnere
- River Management
- Mellem Bjerringbro og Ulstrup
- Den internationale laks
- Fredningstid
- Garnskader
- Kirkegårdsgartneren

December

297

- Red Tag
- Tilløb i december
- Sandheder
- Splitcane
- Julefrokosten
- Varde å's fluer
- At rette bager for smed...
- Fremtidens fiskeri
- Guidning
- Fiskebestande
- Bæredygtigt fiskeri
- Fisketurisme

- I farver...
- In memoriam

Januar

331

- Nye kunster
- Åtiden
- Vintersolstråle
- Naturerkendelse
- Smuler af filosofi
- Udpinte fisk
- Den første flue i verden...
- Om en mishandling
- Koryfæer
- Laks og statistik
- Billedkunst og fiskeri
- Forurening af vandløb
- Stænger i stænger
- Eksternaliteter og værdier
- Fattigmandens trøst
- Scenario anno 2040

Februar

363

- Grundtoneskift
- De døde laks
- Smuler af lommefilosofi
- Gudenå fluer
- Tangeværket
- Myter, myter...
- Laks eller havørred?
- Mål eller proces?
- Laksens syn
- Fluer fra Kenya
- Fangstpotentialer
- Et katastrofescenario

Marts

393

- Forår
- Nedfaldsfisk
- ”Grønlændere...”
- Laksens intelligens
- Har du talt med din fisk...?
- Identitet
- Tø...
- Temperaturer
- Vinden...
- ”Give a man a fish...”
- De gamle laksefiskere
- Tolderne i fjorden
- Fluekastet
- Skjernåens laks
- Sækkepibe over Gudenå...
- Frygt...
- Ventetid...
- På vej

Efterskrift

425

Litteraturliste

427

Stikordsregister

429

Introduktion

Historien om hvordan et fiskerliv skubbes i gang, tager sin begyndelse en sommerdag ved Møllebækken i Klejtrup, hvor en lille dreng med en alt for stor fiskestang på et tidspunkt oplever det fantastiske under, at se den rød-hvide prop begynde at vippe op og ned..., op og ned..., op og ned...og for hver ned- og opstigen af selvsamme prop - den prop som hele nuets eksistens er rettet mod - mærker hjertet hamre i takt med de stadig inciterende - og nu intensivere op- og nedstigende bevægelser, lige indtil det magiske øjeblik, hvor proppen endeligt forsvinder, og hjertet galoperer af sted mod et klimaks. Sådanne øjeblikke skaber fiskere, og det skete mange gange ved Møllebækken i Klejtrup.

Skaller og aborrer var villige aktører i dette intensive liv, hvor tid og sted ikke findes – ikke til udelt begejstring, når spisetiderne ikke blev overholdt, eller man våddryppende, men lykkelig, kom hjem med tre skaller i et stykke avispapir. På alle mulige måder søgte den lille fisker, at undgå de obligatoriske familiesammenkomster, konfirmationer og fødselsdage, fordi grebet om den spirende fiskersjæl var så stærkt, at intet andet, under nogen omstændigheder, kunne konkurrere med den vippende prop i Møllebækken!

Senere blev det de jyske lakse-, ørred- og stalling vandløb der, med en uopslidelig appetit, blev gennemtrawlet med en fiskestang i hånden. Fra de store jyske strømme til de mindste vandløb, der kunne tænkes at holde en ørred. Skuffelser og sejre afløste hinanden. Store havørreder og et par enkelte storlaks, der sagde farvel, og nye der sagde goddag, sæsoner med meget få fisk og sæsoner, hvor naturens gavmildhed heldigvis belønnede den ihærdige fisker.

Men fiskeriet indeholder for mig mange andre ting end mødet med laksen og havørreden – æbletræet der blomstrer ved Bopladsen om foråret, dyngvåde sokker, måneoplyste nætter, Sika hjorte, regnvåde druer indtaget ved bredden af Skjern å, fiskesnak, Gammel dansk, magiske hjemmebundne fluer, oversvømmede marker, frostklare dage og solsvedne lyngbakker – kort sagt

det hele! Fiskeriet bliver derfor meget mere end det – det bliver til sidst en måde at leve på – en livsstil!

Bogen samler nogle erfaringer fra mere end 40 års fiskeri ved de jyske åer med flue og spinner efter laks og havørred, og forsøger at reflektere over de mange facetter, der er uadskillelige dele af fiskeriet – fra filosofi og poesi til genteknologi og et par andre ting der imellem. Hermed håber jeg også at være i pagt med Izaak Waltons sentens, *"The Contemplative Man's Recreation"*. Bogen er ikke en samlet "gør-det-selv" fremstilling, alene emnet "lakse- og havørredfiskeri ved de jyske åer", og opdelingen af fiskeriet i måneder, er tænkt som de samlende elementer. Men jeg føler mig på en vis måde i godt selskab. Filosofen og forfatteren *Albert Camus* skrev også dagbogsblade – skitseagtige i deres udformning og kalejdoskopiske i deres indhold. Camus mente ikke, at man i moderne tid kunne begribe tilværelsen i dens helhed, men højst opfange glimt, flige, parenteser af virkelighed og erkendelse. Med fiskeriet har jeg det på sin vis modsat. Jeg ønsker dig knæk og bræk...

Lars Vedsø, Thorsø 2012

Figur 1. Ved Møllebækken i Klejtrup

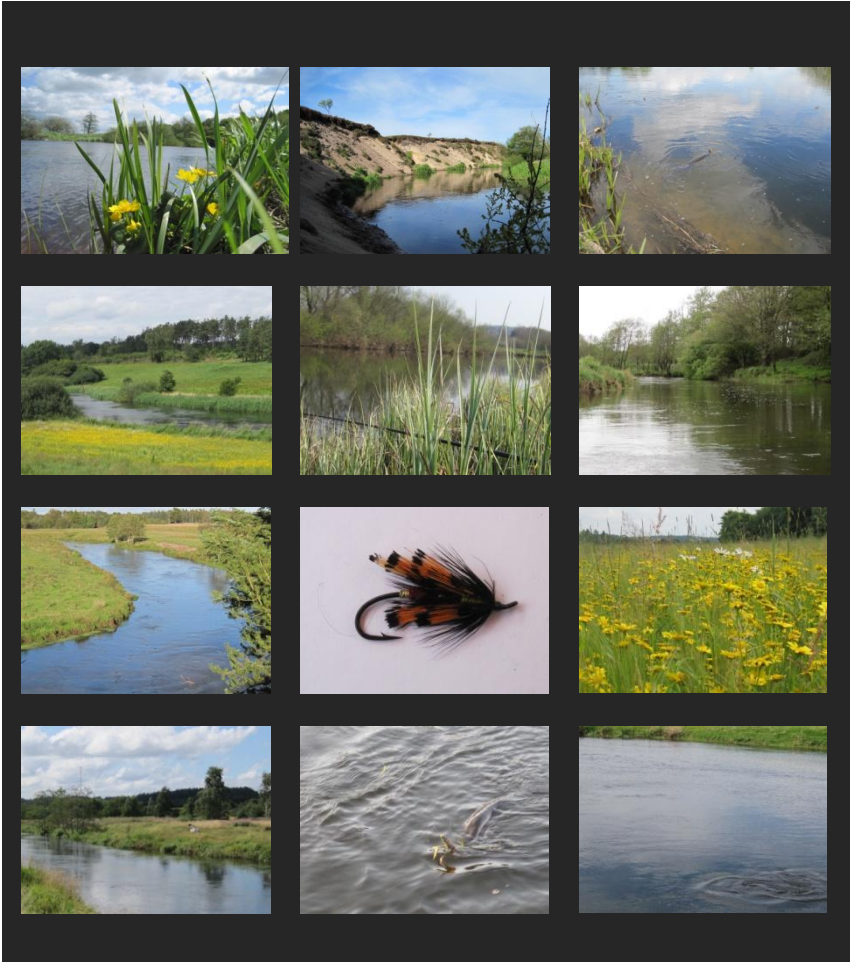
April

April er måneden hvor alting rigtigt begynder. De enkelte store strejflaks fra marts afløses nu af en mere massiv opgang af laks ude fra Atlanterhavet, og de fisk der entrer åen nu er som regel af pæn størrelse dvs. fra 7-8 kg og opefter. Havørrederne er endnu ikke stået ind i åerne i april, så fiskeriet kan her målrettes udelukkende mod at få laksen i tale.

April fiskeriet foregår med store fluer og tubes samt dybtgående spinnere og blink for at komme ned til fisken i den store forårsstrøm, og lykkes det at lokke opgangslaksen til bug, er det en fighter i sin bedste form, man kommer til at opleve... Nedfaldslaksen vil dog også kunne træffes i åen gennem hele april måned, indtil de sidste er forsvundet ud i havet i løbet af månedens sidste dage.

Fiskeriet i april er dagsfiskeri, og chancerne for at laksen bugger er tilstede for hvert eneste kast, der foretages dagen igennem. Står der laks strækket, er de på denne tid ofte meget bugvillige...

Når alting begynder...

Varde å

Viberne er på plads. Temperaturerne er steget. Græsserne begynder at få farve – foråret er kommet til Varde ådal. Åen ligger indbydende og glitrende foran mig, træerne står på spring – det er som alt i naturen nu har lagt fortiden bag sig og igen er parat til nye udfoldelser. Den første tur til åen i en ny sæson er altid omgærdet af spænding og forventning. Er laksene stået ind i åen? Har vinterstormene ændret åens høller? Har regn og sne oversvømmet markerne og gjort ådalen til sammenhængende søer? Timerne inden årets første tur til åen føles lange og feberen – *fiskefeberen* – har et solidt tag i os. Vi er oppe i det røde felt nu med en uro, der kun kan udfries ved simpelthen at tage forårsåen i besiddelse. Linen føres op gennem stangens øjer og spinneren påmonteres. Vesten er allerede pakket med det mest nødvendige grej. Hjørnet på laden ved det lille husmandssted ved Vagtborg rundes og hængebroen forceres. Ingen problemer med hverken vandstand eller andet ser det ud til. Så snart hængebroen er passeret, lægges årets første kast ud i den brunfarvede å. Det her er, som det perfekte liv skal være lige nu...

-”Nå, er der noget at komme efter?”. Den gamle er lige skrævet over hegnet, og jeg er på vej opover, da vi mødes på bakketoppen ved *Brune Banke*.

-”Der er taget en laks for en times tid siden på omkring de 20 pund lidt længere oppe.”

Hans svar sætter straks en bølge af optimisme i gang, og jeg får nogle flere detaljer, inden vi skilles. ”20 pund...” runger ekkoet i hvert eneste af hjernens neurotransmittere, ”20 pund...” synger det for hvert skridt, jeg ta’r ned gennem vinterens afsvedne lyng. Laksene *er* kommet...

Affisker *Laksesvinget* og det lige stræk inden det næste høl – *Hvide Banke*.

Mødes med endnu en fisker der fortæller, at der lidt længere oppe ad åen ligger en blank laks på knapt 12 pund i græsset taget for vel en halv times tid siden. Noget er i gære denne forårsdag. Kommer op til åstedet, hvor fangeren står ved siden af en pragtfuld blank forårslaks der lyser op i græsset ved siden af. Et par havlus sidder der endnu, så fisken er altså stået ind i åen indenfor det seneste døgnstid eller to, længere overlever lusene ikke i åens ferskvand. Vi får ild på en cigaret, og han beretter om hugget, fighten, landingen, og alt hvad der nu hører med til en sandfærdig fiskehistorie på sådan en smuk

forårsdag. Historien deler han rundhåndet ud af, og jeg indfanges af den magiske fortælling. Kan se laksens udløb, dens kraftfulde spring og de blanke flanker der lyser op i åvandet... Fiskefortællinger bærer altid magien og fantasien i sig.

Høllet ved *Skonager bæk* holder erfaringsmæssigt ofte laks eller havørred og dette, parret med billedet af den laksefortælling jeg har i frisk erindring, får mig til at affiske høllet meget forsigtigt og metodisk. Kastene bliver langt tværs over, opstrøms og nedstrøms. Umiddelbart afslører åen ikke tegn på liv. Ingen fisk viser sig i overfladen, ingen uregelmæssige hvirvler i vandet eller andet, der antyder at en blank forårslaks har taget ophold her. Tager et par skridt opstrøms og lægger det næste kast op til busken på modsatte side og begynder indspinningen. Stadig med alle sanser åbne ruller jeg nu et par lag på spolen, inden dagen uden varsel eksploderer. I ét nu vipper stangen brutalt ned af en skjult kraft gemt i det forårsbrune vand, og bremsen hyler højt og klagende, da den samme kraft skyder et godt stykke op ad åen. Knap en meter forårslaks har hugget på denne smukke aprildag, hvor alting begynder...

Figur 1. Blank april laks fra Varde å

Storlaksene i Skjern å...

Skjern å

Skjern å har den officielle rekord for den største laks fanget i et dansk vandløb. Det skete en kold påskedag den 15. april 1954 om eftermiddagen. D.C. Dinesen, tobakshandleren fra København, havde ikke fået fisk den påske i lighed med så mange gange før - heller ikke i de go'ne gamle dage, var det nemt at overlister en af Skjernåens laks! Men Dinesen gjorde det, tog en laks ved *Skolebroen* i Borris på hele 26,5 kg med en længde på 136 cm og et livmål på 76 cm.

Dinesen havde været ude om formiddagen og ikke mærket fisk, og havde egentlig indstillet sig på ikke at skulle ud igen pga. et forrygende snevejr, der var sat ind, men som det ofte går, overvandt fisketrangen mageligheden. Og nede ved *Skolebroen* i Borris skete det magiske – en storlaks tog! Laksen huggede på en gammel Devonspinner, og efter bare knapt ½ times fight kunne en af de andre lystfiskere, der havde fulgt slagets gang, gaffe den kolossale laks. "*Æ si'er det bør a lønn...*" var hans første kommentar, da han så den enorme fisk.

Den laks blev taget for mange år siden, men spørgsmålet er, om der også går laks i Skjern å over de 20-25 kg i dag? Ja, vinterens elektrofiskeri har jo i det mindste afsløret, at de findes i den størrelse, og ind imellem landes der da også storlaks over de 15 kg. Stangfangede laks over de 20 kilo fra Skjern å er imidlertid ikke set siden Dinesen tog sin gigantiske laks, men urealistisk er det altså slet ikke igen at vi ser laks over den magiske grænse. Flere beretninger fra fiskere langs åen afslører da også, at der *har* været kontakt med nogle af disse kæmper, men hver gang med laksen som vinder. Når laks kommer op i den størrelse, vil de fleste odds selvsagt være på fiskens side! Men der har faktisk huseret fisk i denne vestjyske å, der har været endnu større end Dinesens påskelaks. I 1928 fandt man således en udleget hanlaks på hele 150 cm der vejede 22 kg. Som opgangsfisk ville den skønsomt have ligget i 35-40 kilos klassen. Denne laks er formentlig mellem verdens fem største atlantiske laks gennem tiderne.

Årsagen til vi overhovedet ser så store laks i de danske åer, grunder sig især på *den genetiske kodning, overlevelseshastighed og tilfældigheder*. Nogle laksestammer har en

relativ større tendens til at blive i havet i flere år, hvor tilvæksten sker. Evolutionen har tilrettet laksens biologi så hensigtsmæssigt, at der altid er en bestand i havet og en i åen. Af de der befinder sig i havet, vandrer en vis del så op i åen efter kun 1 års ophold – ”*grilsene*” -, andre efter 2 eller 3 år, og så er der altså den meget lille brøkdæl, der bliver ude i Atlanten i 4 eller maksimalt 5 år, inden de vender tilbage til åen som storlaks. Det er simpelthen den måde, hvorpå naturen beskytter arten mod udslættelse. Skulle noget gå helt galt for en enkelt lakseårgang oppe i åen, er der altid reserver parat til at videreføre slægten det næste år. Naturen har altså på enestående vis selv sørget for sin forsikringspolice. Hvorfor nogle så bliver ude i havet i så mange år er stadig en gåde, men hænger formentlig sammen med genetisk kodning. Blandt nogle af laksearterne fra Stillehavet kender man jo ikke dette fænomen. Her går *bele* den pågældende årgang op i floden uden undtagelse, hvad enten det drejer sig om pukkellaks, sockeye osv. Den genetiske kodning er her åbenbart anderledes end hos Atlanterhavslaksen. Men hvorfor der er denne markante forskel mellem de to stammer, kan vi indtil videre kun gisne om.

Den anden årsag til at vi ser storlaks i nogle åer, har at gøre med forskelle mellem hvor stor *andel af en gydeårgang*, der klarer turen tilbage til havet. Igen - i modsætning til f.eks. de fleste laksestammer fra Stillehavet - overlever en vis procentdel af alle danske laksestammer gydningen og jo større andel, desto større er sandsynligheden selvfølgelig for at finde storlaks i bestanden. Hvor stor en andel der overlever deres første gydning vil variere afhængig af temperaturer, stress på gydepladserne mv., men undersøgelser lavet på Skjernå laksen kunne tyde på, at så meget som måske 10%-20% overlever gydningen og altså kan vende tilbage til åen flere gange.

Tilfældighed er formentlig også en faktor, man må regne med, således at selv laksestammer med relativ små laks kan fremvise enkelte storlaks der, af den ene eller anden årsag, har valgt at blive i havet. Men der er selvsagt tale om brøkdeler af promiller! Tilfældighed er afgjort en faktor der må regnes med også indenfor laksens biologi, ellers havde vi formentlig ikke oplevet den form for evolution, vi har oplevet gennem tiderne, som netop baserer sig på et vist mål af tilfældighed!

De eneste promiller det blev til denne april dag stammede desværre kun fra en flaske Gammel Dansk, men den varmede og gav grobund for

drømmesynet, hvor en storlaks pludselig flænses sig ud af vandet for enden af en krumbøjet stang. For Dinesen skete underet den påske i 1954! Det kunne i princippet også være sket på denne dag, for storlaksene findes stadigvæk i Skjern å!

Alternativer...

Varde å

Variation i fiskeriet kan være det der afgør, om man får fisk eller ej. Vi kender alle sammen de dage, hvor ørreden eller stallingen er meget selektive i deres fødevalg, og først når man har fundet en rimelig eksakt imitation af flyvemyren, døgnfluen, tangloppen eller andre små kræ er vejen banet til fiskens hug - og sommetider hjælper ikke engang imitationen! Variation i åfiskeriet efter havørreden fungerer på lidt andre præmisser. Her gælder det *ikke* om at finde den bestemte type føde havørreden søger, men nærmere ved hjælp af forskellige stimuli at finde den *kombination af afgørende forskelle*, der kan udløse laksen eller havørredens hug. Man kan forsøge at skifte spinner eller flue, forsøge sig med andre farvekombinationer, prøve forskellige krogstørrelser, skifte mellem de forskellige typer agn, og man kan fiske op- eller nedstrøms. Sommetider hjælper det, til andre tider gør det overhovedet ingen forskel.

“Den Madding, Fisken den ene Dag er graadig efter, ser den ikke til den næste, og det er ikke godt forud at vide, hvad der vil slå an. Derfor må Fiskeren være forsynlig og medføre i Tasken både Flue (en til en Krog snirret lille Fjer, som kan være af alle mulige Farver), Kunstfisk og Orm”.

Det var Karen Blixens far Wilhelm Dinesen der i *Boganis' Jagtbreve* anbefalede variation i fiskeriet, så det er ikke nogen nyhed, men en erfaring der bliver bekræftet gang på gang – også på denne blæsende dag ved Varde å. En smuk nyopgået steelhead lod sig lokke efter mange forsøg og flere skift af spinner og fluer, men på et tidspunkt gik naturen over optugtelsen, og et af Varde å's små vidundere fandt sit endeligt! Om det var serveringen af det rette måltid får stå hen, der kan være andre forklaringsfaktorer! Nogle har hævdet, at fisken kan ”irriteres” til at hugge, men det er et åbent spørgsmål om fisk faktisk overhovedet *kan* blive ”irriterede” – der er mange uafklarede

spørgsmål i laksefiskeriet, men jeg vælger at tro på at præsentationen af de forskellige tilbud *var* af afgørende betydning denne dag!

Figur 2. Der går store laks op i Varde å

Den glade anemone...

Skjern å

Foråret er nu svævet lige så stille ned over Skjernåens enge. Anemonerne inde i skovtykningen bagved er et usvigeligt tegn, hvis man ellers skulle være i tvivl. Anemonen eller "*Anemone, Anemone blanda. Lille, glad forårsplante, 15 cm høj...*" som den poetisk beskrives i et leksikon, dækker næsten skovbunden denne forårsdag – og i Guder, det *er* et smukt syn. Åen bugter sig fristende dernede, og det kan ikke gå hurtigt nok med at få monteret line og flue inden de første kast lægges ud i strømmen. Det føles godt at mærke den endnu kolde april luft i lungerne, høre linens sang hver gang den trækkes op i bagkastet og mærke forventningerne krible helt ud i kroppens yderste nervespidser...

Et par timer senere er den stærke intensitet fordampet, og en naturlig rytme har indfundet sig, hvor kastene automatisk sendes af sted, og man indhyles i naturens egne forudsætninger. Det er en rytme der kort efter brat afbrydes. Et par små ryk, der helt afgjort ikke stammer fra strømmens turbulens eller noget som helst andet, forplanter sig op i armen og fortæller, at et eller andet lige nu i dette øjeblik har kontakt med fluen. Jeg kigger på stangtoppen - igen er der et par små rusk - nu kan jeg både se og føle det. Det varer vel alt i alt et par sekunder eller tre, så er stødene væk igen. I et splitsekund melder tvivlen sig. Var det nu bare strømmens træk? Et strejf fra den forårstunge grøde i vandet? Det *er* tidligt på sæsonen, så ikke alle sanser er endnu skarptslebne. Men nej! Tvivlen bortvejres ligeså hurtigt igen. Der *var* helt sikkert nærkontakt med en af Skjernåens opgængere. Jeg kan føle det, jeg véd det...

En nyt kast lægges ud, og det hele gentager sig som en vel tilrettelagt reprise. Midt i åen stopper linen op, og et par små rusk i stangtoppen bekræfter endnu en gang, at der nede i den kolde aprilstrøm er et levende væsen, der ikke er helt tilfreds med, at fluen er trængt ind på domænet. Atter et par sekunder eller tre, det er det hele, inden linen igen svinger ind og lægger sig pænt til rette nedstrøms. Alt er nu fokuseret. Intet, absolut intet er genstand for en mere intens opmærksomhed end netop i disse sekunder, og intet i denne verden kan nu mere bringe mig ud af fokus - mine øjne har rettet deres laseragtige lys mod ét bestemt sted i den brune strøm. Kastet afløses af ét

mere og endnu et. Ingen reaktion. Jeg véd den står dernede. Véd, at der under vandfladen gemmer sig et stort dyr, som jeg for alt i verden vil lokke, overløste, narre, véd det helt ind til benet. Flere kast følger, og minutterne bliver til en halv time men med samme resultat. Intet sker. Skifter fluer, prøver forskellige teknikker. Det forløsende hug kommer ikke!

Går op og sætter mig i græsset og funderer over den videre taktik. Sommetider er det godt at give fisken en pause og så prøve igen. Det er fristende at mene, at laksen dernede bare er ”*tvær*”, ”*modvillig*” eller ”*sur*”, men laksen er jo i realiteten ingen af delene. Vi overfører kun nogle menneskelignende følelser og omsætter dem til ord, som ikke har ret meget hold i virkeligheden - en *antropomorfisme*. En laks reagerer alene ud fra instinkter, enten genetisk bestemte eller på grund af en vis ”erfaring” – måske endda ”personlighed”. Laks er altså ikke ”*tvære*” og anemoner er ikke ”*glade*”, selvom det føles sådan. Jeg *må* finde den kombination af forskelle, der bringer dette dyr til at foretage det afgørende hug. Binder en kæmpe stor rørflue på, og håber på at måske denne ville kunne pirre instinkterne tilstrækkeligt. Går så ned i engen et godt stykke opstrøms høllet. Et sidste desperat forsøg! Kaster, lokker, igen og igen...

Det tavse forår

Varde å

For ikke så lang tid siden læste jeg ”*Drøb ikke en sangfugl*” af Harper Lee, og nogen tid efter fik jeg fat i bogen ”*Silent Spring*”, eller på dansk ”*Det tavse forår*”, skrevet af Rachel Carson. Forbindelsen mellem de to titler og deres indhold er snublende nær. Den ene omhandler en sag om voldtægt af en pige i de amerikanske sydstater, den anden om voldtægt af naturen i de amerikanske storbyer. Det tavse forår opstod, da man drøbte sangfuglene og Rachel Carson var den, der mest overbevisende og med størst gennemslagskraft fik en hel verden i tale. Dét Rachel Carson gjorde opmærksom på var den ødelæggende virkning af sprøjtegifte som DDT og dioxin. Takket være anvendelsen af disse kemikalier forstummede den sædvanlige fuglesang over hele USA i 1960’erne. Den fuglesang, der hvert år varslede om forårets komme. Nu var det i stedet en ildevarslede tavshed, der holdt sit indtog i de amerikanske storbyer. Først sent forstod man

sammenhængen mellem sprøjtning, manglende fertilitet og fuglenes forsvinden, og i nogle tilfælde var man revnende ligeglade.

Det var den samme fornemmelse af en ildevarslende tavshed, jeg husker år tilbage, da Grindstedværket lukkede store mængder kviksølv ud i Varde å systemet. Måske var det indbildning, men åen ”føltes” ikke som før - som om fuglene var færre, markerne mere vissengrønne, luften mere kvælende og åen mere ildelugtende end før. Kviksølv er et meget giftigt og svært nedbrydeligt tungmetal, der ophober sig hele vejen igennem fødekæden, og katastrofen i det japanske fiskerleje *Minamata* lå lige i baghovedet og lurede. Der blev udstedt forbud mod at fange, sælge og spise fisk der holdt til i Varde å. Et forbud, der strakte sig mange år frem i tiden. Grindstedværkets udledninger var afgjort et af de sørgeligste kapitler i den hårdt prøvede å's historie! Og med Grindstedværkets forsyndelser er det slet ikke slut endnu. De store drikkevandsforsyninger i området er nemlig også ”kontaminerede”, som det hedder med et fint ord, når en industriel aktivitet endnu en gang har ødelagt det ”arvesølv” som naturen har været tusinder af år om at opbygge, men som det til gengæld kun tager nogle få brøkdele at ødelægge. *Kærgård plantage* er et andet område, hvor Grindstedværket var på spil fra 1950'erne til op i 1970'erne. Her deponerede virksomheden ekstremt farlige kemikalier som f.eks. klorerede opløsningsmidler i gruber, der var gravede til formålet. De opløsningsmidler - samt mange andre stoffer - får Vesterhavet nu ”glæde af” gennem diverse udsivninger.

Vidste man så ikke det kunne ske? Jo, det vidste man godt! Protesterede folk ikke mod Grindstedværkets deponeringer af kemikalier? Jo, det gjorde de! Til gengæld fik Grindstedværket jo så en billig og effektiv måde at slippe af med et prekært affaldsproblem på! Siden har staten så finansieret de fleste af de mange millioner, det har kostet at rydde op. Og sådan er det - med Colstrups uhyrligt forurenede grunde fulde af tungmetaller, A.P. Møller-Mærskes kolossale forbrug af fossile brændsler og udledninger af drivhusgasser, Cheminovas forurening ved Rønland på Harboøre Tange med diverse giftdeponeringer og efterfølgende udsivninger, garveriernes kromforureninger, landbrugets udvaskninger af fosfor og kvælstof til åer, søer og fjorde, benzin- og olieselskabernes massive grundforureninger, Hempel, Juncers, Glyngøre, Arla osv. osv. De fik det billigt – miljøet! Det bøder vi alle sammen for i dag! Det var i sandhed idioternes paradisi! Og idioterne? Det var først og fremmest os, der lod det ske!

Traskede opad fra hængebroen og kiggede på det brune åvand. Kviksølvet er der stadig – skjult og begravet i åens mudder, men ikke glem! Det sker forhåbentlig aldrig. Vi kan faktisk godt lære af historien! Og fuglene...? Jo, de sang i vilden sky denne forårsdag!

Aprilsnar...

Gudenåen

"Mellem broerne" er et stræk der begynder helt inde i Bjerringbro, hvor den gamle bro sammenføjer byens to dele, og slutter ved den "nye" betonbro ved omfartsvejen. Det er et stræk, som altid holder fisk med fine holler som "Åbuset", "Pumpestationen", "Laksehollet", "Ved træet" m.f.

Denne laks havde hugget på en dybtfisket Uldsok rørflue under et tværstrømskast omkring 15-20 meter nedenfor "Pumpestationen", og umiddelbart efter så jeg i et glimt den blanke flanke. Det tydede på en fin forårslaks. Åen har allerede afgivet enkelte fisk op til knapt 20 pund, så antagelsen var absolut ikke urimelig. Figheten forløb uden større dramatik og efter cirka fem minutter kunne jeg håndlande laksen. Fuldstændig blank, løse skæl, kridhvid om bugen, men der var alligevel et eller andet der ikke passede. Længden viste et mål omkring de 85 cm, mens vægten kun lå omkring de 7-8 pund. En meget lang og en meget slank fisk!

Den 1. april er jo dagen, hvor det er tilladt at fifle lidt med sandheden, og det var lidt den samme følelse, jeg havde med denne laks. Den *lignede* godt nok - kun vægten og længden afslørede, at der måske var tale om et falsum. Langt de fleste af de overlevende laks vil på dette tidspunkt være vendt tilbage til havet, men enkelte - og måske også denne laks - vandrer først ud i april, nogle faktisk først helt henne sidst i april! På den anden side kan man også se større forskelle i vægten på opgangsfisk og der er uden tvivl både genetiske og reelle forskelle i evnerne til at fange føde mellem de enkelte laks, der gør at nogle opgangsfisk *kan* minde om sene nedgængere. Da vi senere spiste den med familie og venner var smagen som den skulle være...*Anyhow*, jeg kunne ikke undgå at føle et vist fællesskab med gruppen af aprilsnarre, netop med denne laks...

Figur 3. En forårslaks har bugget...

Den store digter...

Gudenåen

Rytmen i hans digte er heksameterets, den rytme han altid benytter sig af. Modtager af Nordisk Råds store litteraturpris og nok den digter der frem for nogen, og måske tidligst af alle, med indædt kampvilje gjorde sig til talsmand for naturbeskyttelsen – digteren og forfatteren *Thorikild Bjørnvig*. Det var først og fremmest ham, der nåede til indsigt om det ragnarok, der specielt i 1960'erne, 70'erne og 80'erne var ved at udspille sig på naturområdet. Naturen var på pumperne og snublende nær et reelt kollaps. Gudenåen var en kloak, hvor den samlede fangst af havørred i nogle år kunne tælles på et par hænder. Jeg havde haft digteren i telefonen i går aftes fra sit domicil på Samsø, og vi havde talt i lang tid om miljø, etik og en del andet derimellem. De nye muligheder i genteknologi, den spirende miljøbevidsthed hos

mange, nye lovinitiativer, og på et tidspunkt nåede vi så til det digt, han havde sendt mig.

- "*Synes du der er for meget olie i digtet*", havde han spurgt.

- "*Nåh, tjah, det ved jeg ikke sådan rigtig*", svarede jeg tilbage og havde en lille smule svært ved at formulere en helt overbevisende kritik, og jeg kunne i det mindste ikke på stående fod afgøre om der egentlig var for lidt eller for meget "olie" i digtet. Jeg havde opfordret ham til at skrive digtet til en bestemt lejlighed, og bedt ham overveje de fremskridt, der trods alt også er sket i løbet af de sidste 30 år Vi *har* fået renere vandløb, vi *har* fået omlagt enkelte åer, vi *har* fået forbedret gydemulighederne for laksen, og vi *har* fået flere fisk i åerne. Der er i dag et reelt håb for fremtidens fiskere. Men ville han være med til det?

Men man kunne selvfølgelig også spørge, hvad Bjørnvigs digtning nu har med Gudenaen at gøre? Det hele faktisk! *Bjørnvigs digte*, *Vagn Lundbye's*, *Walt Whitman's*, *Gary Snyder's*, *Henry David Thoreau's*, og andres naturdigte er den ammunition, man kan håbe på vil være med til at forvandle beslutningstagerens golde indsigt fra pengefikserede, kyniske beregninger af omkostninger og benefits til en dybere forståelse for naturen, og dermed også - måske - bane vej for beslutninger, der træffes, fordi de er "*rigtige*", "*smukke*" eller "*retfærdige*" og *ikke* fordi de nødvendigvis kun er rationelle, analytiske, økonomisk fordelagtige eller politisk opportune. Der er bare stadig så uendeligt få beslutningstagere, hvad enten vi snakker om det politiske establishment eller i erhvervslivets bestyrelser og direktioner, som både har modet og indsigten til at "*satse anderledes*" - desværre!

Pointen er *ikke* at penge ikke kan, eller skal, optræde når vi taler om prioriteringer, det er simpelthen en nødvendighed, men hvis penge, og den bagvedliggende grådighed, der udelukkende ser naturen som en økonomisk ressource får for stor magt, ja så bliver prioriteringerne derefter, og så er det at naturen i alt for høj grad forvandles til plantager, marker, sommerhusområder osv. Så er natur blevet til unatur!

Den mekanisme ser vi til stadighed foregå både herhjemme og i de fleste andre lande – på Borneo, i Brasilien, i Indonesien, i Kina, Thailand, Ny Guinea, Niger... og altså også i Danmark! "*Har du set Sdr. Felding fra en DC-9*" vil du opdage, at landkortet er et rektangulært bræt af marker og plantager! Oprindelig natur er en saga blot i Danmark!

Tre af de væsentligste problemer ved mange af de beslutninger der bliver truffet på natur- og miljøområdet er deres basis i en *kortsigtet tidshorisont*, hvor den faktiske tidshorisont burde være langsigtet, den snævre *målgruppedefinition* der foretages med udgangspunkt i vore egne ønsker, mens det i virkeligheden er vore børn og børnebørn, der er de egentlige ”ofre” for disse beslutninger, og vore prioriteringer der ofte er afhængige af de *økonomiske konsekvenser*, hvor de ikke-kvantificerbare fordele udelades, hvilket skævvrider analysens resultater.

Men til Bjørnvigs digt der meget mere elegant identificerer problemerne! Han lovede at skrive et digt, og kaldte det “*Hvor skal vi da begynde?*” - et stærkt digt og typisk for Bjørnvigs heksameter stil.

1.

Skal vi være ligeglade?
Vi véd hvordan det er fat.
Alligevel fortsætter forureningen.
Det er en ny global kriminalitet:
ØKO-KRIMINALITETEN.
Tag f.eks. olien.
Skrøbeligt forældede tankskibe
besejler risikable farvande,
går på grund, lækker, forgifter
og dræber havets flora og dyreliv.
De der tjener på disse skibe
er tindrende ligeglade.
Der er penge i ikke at tage hensyn.
Fisk stuves sammen i dambrug
og spolerer vandløbene,
selve miljøministeriet har givet tilladelsen
trods alle protester. Hvorfor?
PENGE.

2.

Hvor skal vi da begynde?
Med genteknologien, nedfrysningens muligheder?
Eller hos de enkelte, fra græsrodde til politikere?
I al fald hos de som ikke blot véd,
men indsér og handler derefter.
Menneskenes snildrighed er endeløs
og indsigten kan led for led bevæges ind i
den anvendte teknik, og forandre den.
Teknikken er gang på gang blevet ændret.
Fra dampmaskinen til benzinmotoren;
fra diesel til elektronik.
Hvis vi indsér at hensynet til miljøet
er en livsbetingelse, fundamental,
kunne vi ændre teknikken, opfinde en teknologi,
der uden at skade blev en del af miljøet,
fra bakterier til hvaler fra græsstrå til træer

3.

Vi kan ikke mere emigrere,
planeten er fra ende til anden, fra pol til pol
opdaget, betrådt, erobret,
ødelagt, opdyrket, bebygget.
Vi må indse at ikke blot hvert menneske
er én organisme, men at vi lever i
og er en del af én svævende organisme.
Der er mennesker som er ligeglade
med alt andet end penge,
hvad enten af lyst, grådighed eller nød.
Men der er også mennesker, som satser anderledes -
sætter deres snilde ind på at opfinde teknologier
der som fibre, som strukturer
integreres i vores levende blå jord,
føler den som vores fødeplanet
i universet

I 1543 skrev *Machiavelli* bogen ”Fyrsten”, der handler om, hvordan disse mennesker bevarer og udbygger deres magt, nok det værste skrift historien endnu har produceret om de mørkeste sider ved den menneskelige adfærd, når det handler om opportunistisk adfærd, men på en eller anden måde er der noget hos Machiavelli, der rammer i plet, når vi ser på den dårskab, der ligger bag mange af de politiske initiativer, vi ser – netop fordi det måske er magten selv frem for sagen, det egentlig drejer sig om. Ofte synes der desværre ikke at være andre fortolkningsmuligheder! Vis mig de politikere og de erhvervsledere...” *der satser anderledes, sætter deres snilde ind på at opfinde teknologier, der som fibre, som strukturer integreres i vores levende blå jord, føler den som vores fødeplanet i universet.*” De eksisterer simpelthen ikke i dag, når vi taler om konkrete initiativer i stedet for konkrete retorikker!

Metoderne har selvfølgelig i et vist omfang ændret sig, siden Machiavelli skrev sin bog i renæssancens Italien, men de dybereliggende motiver til magthavernes ageren har tilsyneladende ikke ændret sig. Ønskerne om penge, magt og anseelse under direkte eller indirekte anvendelse af de samme tre elementer tilkoblet en vis portion løgn, bedrag og ”spin”, er vel et ligeså hyppigt fænomen i dag som det var for 500 hundrede år siden!

Og ”olien”? Jo, jeg tror faktisk, han mente lidt andet end det rent bogstavelige....! Så kære Thorkild Bjørnvig deroppe i himlen et sted: ”Nej, der var ikke for meget olie i dit digt!”

Laks på soja

Skjern å

Efter en sej omgang fiskeri med blæst og regn i stride strømme blev frokosten afholdt siddende på en bakketop med en god udsigt til åen. Frokost - et lille lyspunkt på denne regnvåde dag - så jeg åbnede for posen med mere end almindelig interesse for at se, hvad hun var blevet inspireret af. Det viste sig at være lidt midt imellem, men dog med en gulerod og nogle vindruer på toppen som dessert. Og regnvåde druer indtaget ved en jysk lakse å kan kompensere for meget...

Ved det høl, hvor frokosten blev indtaget, havde jeg set en pæn stor fisk i overfladen nogle dage forinden, og for sjovs skyld kastede jeg nu den

næstsidste vindrue ud i strømmen. Fluen havde ikke kunnet lokke fisken, men måske ville der på magisk vis skyde en blank fisk gå op fra dybet for at gå løs på den uskyldige vindrue der nu ramte vandet. Det skete selvfølgelig ikke, vindruen forsvandt hurtigt uden reaktion af nogen art. Laks er jo normalt ikke til hverken gulerødder eller vindruer, selvom man har fanget laks på de mest utrolige ting – skohorn, læderstrimler, sølvskeer og mange andre mærkværdigheder! *Normalt*, for det fik mig til at tænke på den specielle del af fødevarerforskningen, som faktisk er på vej til at gøre laksen til vegetar.

Figur 4. Skjern å ovenfor Sdr. Felding – nedenfor findes en sikker standplads!

Opdrætslaks i havbrug fodres almindeligvis med piller, der er baseret på fiskeaffald fra sardiner, brislinger og ansjoser. Nu er man imidlertid på vej til at udvikle piller baseret på plantemateriale. Laks er utroligt gode til at forøge kropsvægten per foderenhed, fordi de som koldblodede dyr ikke behøver energi til at regulere kropstemperaturen. Det eneste de faktisk behøver, er proteiner til at opbygge muskelmassen, og proteiner er der masser af i f.eks. sojabønner. Problemet er bare, at laksens fordøjelsessystem ikke helt kan

klare sojabønnerne i den rene form, så enten skal laksens fordøjelsessystem modificeres eller også skal sojaen ”renses” inden den kan anvendes - og det koster penge! Når forskningen efterhånden får bugt med disse uønskede komponenter og udviklet et produkt, der kan klare sig i en økonomisk større skala, skulle vejen være banet for de første ”vegetarlaks”.

En tanke sneg sig ind! Man kunne jo eventuelt overveje, om man ikke kunne udvikle mere målrettede piller og så begynde at fodre fødevareforskerne! Jeg mener, hvis man nu gennem en rationel, analytisk forskningsindsats kunne ændre lidt på disse forskeres fordøjelses- og tankesystemer...? Der er uendelige muligheder i den genetiske forskning, og i realiteten ingen grænser for, *hvad* man kan og vil forske i, og *hvordan* man vil bruge resultaterne...andet end dem, vi selv sætter! Og dét er det virkelige problem!

Den sidste vindrue røg ud i Skjern åens strøm, inden jeg fortsatte fiskeriet opover ådalen...

Laksedrømme

Skjernå

Ingen er vel så fulde af drømme som fiskere, og ingen der har trådt sine barnestøvler flade ved Skjern å, undslipper drømmen om den blanke Atlanterhavslaks. Så endnu en gang var vi ved åen for at fuldbyrde drømmen, og endnu en gang kom de gamle historier op - om fiskeren, der havde lagt sin stang med ormekrogen ved udløbet af Vorgød å, hvorefter han gik op og spiste frokost og senere kom ned og fandt en laks spændt for stangen, om dengang en sprællevende andrik huggede på krogen og fløj op i andegården under et forfærdeligt spektakel, om den store laks der forsvandt ved broen o.s.v. Historierne er fast inventar, og alle reagerer, som om det er første gang, de bliver fortalt. Jo, vi laksefiskere har mange traditioner, når vi fisker i Skjern å.

Vejret var forbandet koldt, og åen var svulmende stor denne forårsdag. Der var gået rygter om fangst af blanklaks, så vi var fulde af optimisme. Vi delte os op- og nedstrøms spangen ved Ahlergaard og tog de første optimistiske tværstrømskast. Måske var dagen endelig kommet, hvor man skulle følge i sporet på de fiskere der første gang satte deres ben her i landskabet for

omkring 7.000-8.000 år siden. Lakseopgangen har på den tid været enorm, og det er vel kun indenfor de sidste 200 år at Skjernå laksen for alvor er blevet truet af udryddelse. Så sent som midt i 1980'erne blev det anslået, at så få som 25-30 opgangslaks fandt vej til åen. En uendelig sårbar bestand som kun blev reddet i 11. time takket være nogle få idealistiske mennesker.

Figur 5. Røde og gule farver er ofte et godt valg om foråret...

Men hvilke faktorer spiller så ind på chancerne for at få kontakt med Skjernå laksen? Der er faktisk en hel del. Den helt afgørende faktor er selvfølgelig, det antal laks der står ind i åen. Den første regulerende faktor er her den slusepraksis, man har ved Hvide Sande. Når der er *vestenvind* er der ofte kun en halv sluse åben, hvilket får laksene til at holde sig foran portene og vente på ”bedre tider”. I *østenvind* - til gengæld - åbnes de fleste sluseporte, og laksene har nu fri adgang til hele Ringkøbing Fjord og dermed Skjernå. De opholder sig dog ikke i fjorden i ret lang tid, men sætter kursen mod åen og står ind på de nedre stykker. Når der er lav vandstand i åen efter perioder,

hvor det har regnet meget lidt, holder mange opgangslaks sig så ofte på disse nedre åstræk og venter med at stige til efter en god omgang regnvejrr har passeret, mens de i perioder med høj vandstand ofte går meget hurtigt igennem strækkene og efter et par dages forløb kan findes helt oppe ved Skarrild og endnu længere oppe i åsystemet. Slusepraksis og vindforhold er altså den første faktor der kan spille ind. Mens vi ikke kan gøre så meget ved den slusepraksis man har ved Hvide Sande eller det antal laks der står ind i åen, eller for den sags skyld vand- og lufttemperaturerne har vi bedre kontrol med den anden faktor - selve fiskemetoden!

Om foråret er vigtigt at fluen eller spinneren kommer helt ned til laksen, der ofte står dybt og ikke normalt bevæger sig op igennem vandet for at taget en højt fisket flue i de små størrelser. Langsomt indtag og indspinning kan være med til at skabe resultater ligesom de tunge spinnere og fluer har deres faste pladser, når man fisker i en stor forårså. Den tredje faktor handler om selve taktikken ved fiskeriet. Ofte er det en god ide at dække så meget vand som muligt, specielt om foråret, hvor fiskene er færre end senere på sæsonen. Det kan derfor være en god ide kun at foretage et par kast eller tre på et enkelt sted og derefter bevæge sig videre ned ad åen. På trods af at jeg fiskede dybt, dækkede en masse vand og brugte det tunge arsenal, forblev dagen laksetom, som så mange gange før – måske stod de stadig foran sluserne i Hvide Sande?

Tab

Varde å

Fisken havde hugget cirka midtstrøms. Sådan et tungt, godt og solidt hug der vidnede om fisk af stor størrelse. Et par minutter gik der vel med en intens fight inden den røg ovenud i et meterhøjt spring henover vandfladen. Jeg så stangen lynsnart vippe tilbage, og det syn efterlod ikke nogen tvivl om vinderen af den duel. Jeg betragtede ham. Han havde det ikke godt!

Når en stor laks eller havørred har slået sig fri, kan man opleve mange reaktioner. Nogle trækker sig tilbage fra åen og overgår til en nærmest zombieagtig tilstand, hvor talens brug forsvinder og øjnenes glød forvandler sig til to matte glasskiver indstillet på uendeligt. Hos andre konstaterer man først en begyndende sitren ved mundvigene, samtidig med at der begynder at

danne sig et voksende reservoir i øjenkrogene. De forsvinder også fra valpladsen, og man kan på afstand konstatere, hvordan kroppen nu begynder at krumme sig sammen i små rytmiske bevægelser, mens begge hænder føres op til ansigtet. Atter andre tager det på overfladen tilsyneladende roligt. Det er måske de værste tilfælde. Hos denne type kommer reaktionen langsomt. De må kæmpe med lange nætter, hvor de endnu en gang er vågnet med et skrig og badet i sved, mens laksen for 20. gang har slået sig fri.

Fiskerfolket må afgjort være et himmerige for en ung håbefuld adfærdspsykolog. Men hvorfor er det nu sådan, at vi specielt husker, de fisk der slap - husker dem ikke bare i 20 eller 30 år, nej vi husker dem til den dag, vi stiller vore waders! *Zeigarnik effekten* er et kendt psykologisk fænomen, der måske kan bidrage med en forklaring. Zeigarnik testede en kreds af personer, som hver især skulle arbejde med flere forskellige opgaver. Nogle af opgaverne fik de lov til at fuldføre, mens de omvendt blev forhindret i at udføre andre. Det viste sig at forsøgspersonerne kunne huske 9 gange så mange ufuldførte opgaver som fuldførte opgaver. Med andre ord; vi fokuserer meget mere på de opgaver, der ikke lykkes for os, end på de opgaver der lykkes. Negative informationer identificeres og lagres altså hurtigere og i større omfang end positive informationer! Den uforløste spænding lagres dermed også i hukommelsen og ved passende stimuli, vender vi igen og igen tilbage til de tabte fisk mange år efter. Måske en slags forklaring, men selv om jeg havde introduceret Zeigarnik effekten for ham, er jeg ikke helt sikker på, at det ville have været det helt rigtige tidspunkt. Kort efter pakkede han sine grejer sammen og begyndte i ludende gangart gåturen hjemover!

Mellem Ulstrup og Langå

Gudenåen

Strækningen mellem Ulstrup og Langå - eller nærmere bestemt Åbro, der ligger et par kilometer udenfor Langå - er ikke et stræk, hvor fiskepresset normalt er særlig stort. Strækket er ellers varieret med fine dybe standpladser, og på de fleste steder er åen om foråret nem at affiske. Åen breder sig mere ud hernede end på strækkene mellem Bjerringbro og Ulstrup, og de flade enge gør det nemt at overskue stykket. Til gengæld er der på trods af åens

større bredde mange steder, hvor de dybe høller sagtens kan gemme på storvildt! Dette faktum havde jeg allerede fået demonstreret efter blot en halv times fiskeri denne april dag. I et af de dybe høller på den første del af strækket havde stangen krummet sig sammen. Brinkerne er stejle ved høllet og et par træer og et par store pilebuske gør det ikke nemmere at affiske, men der er et lille åbent stræk, hvor det kan lade sig gøre at kaste spinneren ud – fluefiskeri er lidt sværere her. Jeg havde kastet skråt over - lidt opstrøms - til modsatte bred og spinneren kom nu lige så stille tværs over strømmen et godt stykke nede i vandet, da den midtpå stoppede og et sejt træk rev stangtoppen nedad mens linen fræsede ud af spolen. I samme øjeblik ved man at der for enden af den hvæsende udpiskende line befinder sig en af Gudenåens større indvånere. Den stoppede og kom tilbage op ad åen og stod nu ret foran mig ude i strømmen, og flyttede sig ikke ret meget. Stod bare og sundede sig ovenpå overraskelsen. Jeg lagde et vist sidepres på den og langsomt - meget langsomt - fulgte den villigt med ind. Vanddybden er pæn helt ind til bredden, så jeg nåede at få et kort glimt af den inden den igen forsvandt ud i midtstrømmen. Den var god nok. Laks på vel 15-18 pund. Blank! Et par gange mere var den inde og bekende kulør, og jeg fik da konstateret at halebladet var flosset – det tydede på en udleget laks. Tredje gang den kom ind - efter vel 10 minutters fight - gik den igen udefter og lige pludselig slap krogen uden forudgående varsel. En løsen af stangens spænding, og jeg kunne blot konstatere at laksen – igen – havde vundet! Jeg bebrejdede den det ikke - forinden havde jeg allerede fået en gedde og endnu en laks, begge omkring de 6 pund, som var kommet tilbage til deres rette element, så ingen skyldte mig noget denne søndag i april. Jeg fortsatte strækket nedover, og var nået et godt stykke, inden satte mig og nød en pibe tobak. Mit blik vandrede hen over landskabet, og lige med ét var jeg i erindringen hevet flere årtier tilbage.

Der, ovre på den anden side af åen, lå netop det stykke eng, hvor jeg som barn havde brugt et uendeligt antal timer på at slå hø, vende hø, stakke hø, presse hø for siden at læsse høet og køre det hjem til gården, hvor høballerne skulle stables oppe på høløftet. En efter en rakte forken de tunge høballer op og sveden sprang i stride strømme under den ubarmhjertige sols opvarmning af loftets indre tilsat den temperaturstigning, der sker når kroppen for alvor kommer på overarbejde. Derovre på den anden side lå også roemarken, hvor vi også i sommervarmen gik og ”hakkede roer” med et skuffejern – radrenseren var simpelthen ikke effektiv nok. På disse enge var det også, at

Nina på de varme sommerdage kom cyklende ned i engen med øl og sodavand, frokost og kaffe som var mere end velkomment efter flere timers slid i marken. Hvor mange gange har jeg ikke kørt den røde *Massey Ferguson* rundt på disse enge, hvor mange gange har jeg ikke her

Figur 6. Et af de gode holler på Ulstrup-Langå stykket

fanget skaller, aborrer, brasener som kattene elskede at slå kløerne i, og hvor mange kilowatt har jeg ikke også brændt af – lige derovre på den anden side af åen. Mærkeligt nok er det altid de brændvarme sommerdage, jeg forbinder med arbejdet i engen aldrig en sjaskvåd regnvejrsdag eller blot en helt almindelig overskyet halvkold sommerdag. Den gang talte man aldrig om laksen, for det var ingen laks at tale om, når det gjaldt Gudenåens før så berømte bestand af store laks. Hvis talen endelig faldt på laksefiskeriet, trak man blot beklagende på skuldrene – laksefiskeri, det var før Tangeværket kom! Sådan er det ikke længere – laksen er tilbage. Det havde jeg fået rigeligt

bevis for på denne skønne forårsdag. Jeg var tilbage på stedet, hvor jeg for flere årtier siden havde færdes på de store enge, og sådan går tingene jo sommetider så smukt i ringe der aldrig afsluttes!

Strækket indeholder i øvrigt en række gode standpladser. Ved broen i Ulstrup har jeg fået flere fisk og mistet et par gode laks, og når åen svinger første gang ligger der også en klassisk lakseplads, hvor meget dybt vand på åen nordside skaber oplagte pladser for laks og havørred. Åen foretager igen et sving og løber så lige ud ca. 500 meter. På dette stræk er der minimum to gode pladser, der bør affiskes grundigt! Efter et par mindre sving retter åen sig igen ud, og her ligger det måske bedste høl på strækket – *Dybet*. Tæt ved åens sydbred er der dybt vand med oplagte standpladser – perfekt for fluen! I det næste sving er der også et fint høl, igen med dybt vand, men denne gang på åens nordside. En kilometer længere nede, finder vi en ejendom på nordsiden og der hvor åen svinger er der også en række glimrende pladser for laksen. Åen svinger igen og nedefter mod *Indsnævringen* findes der også et par pladser, der er værd at gøre lidt ekstra ud af. Dybt vand, gode skjulesteder, men om sommeren også problematisk pga. grøden! Som nævnt kan stykket være produktivt især om foråret, mens sommerfiskeriet ofte kan være noget af en prøvelse pga. den megen grøde! Der er mange fine holler på strækket mellem Ulstrup og Langå som absolut er værd at forsøge. Og så er det som sagt også et faktum, at det er det mindst ”belastede” stykke, når vi taler om fisketrykket, på Bjerringbro Sportsfisker Forenings vand – også en overvejelse værd!

Fornemmelse for smerte...

Varde å

Den steelhead, der nu lå i græsset bag mig, havde virkelig pumpet mig for kræfter. Lige efter hugget havde den optrådt på skøjter henover vandfladen, kastet sig lodret op i luften i et forrygende rush påbegyndt helt nede fra åbunden og i lange hidsige ryk arbejdet sig både langt op og langt ned ad åen. Den havde virkelig gjort alt for at redde livet, men selv en så gudbenådet fighter som denne steelhead risikerer at tabe, og tabt, det havde den jo så afgjort. Varde å's steelheads er rene muskelbunder med en indbygget vildskab, der objektivt set overgår både åens havørreder og laks. Målt pund

for pund er steelheaden nok den stærkeste laksefisk, man kommer ud for i de danske åer. Men hvorfor denne forskel i kraftudfoldelserne? Er det fordi steelheaden genetisk er konstrueret anderledes med flere muskelfibre eller en mere kompakt form end de øvrige laksefisk, eller er det fordi den simpelthen bedre registrerer smerte end de andre og reagerer derefter?

I en artikel i New York Post havde jeg læst om nye undersøgelser af fisks oplevelse af smerte. Hvis fisk havde haft en *neocortex* som vi mennesker og dermed et center i hjernen, der kunne registrere og behandle oplevelsen af smerte, ville det være meget svært at forsvare nogen former for fiskeri med krog. Men forskerne har jo hidtil beroliget os med, at fisk ikke har den samme smerteoplevelse, fordi smerteoplevelse kræver en veludviklet hjerne. Den britiske forsker *Lynne Sneddon* sagde nu i New York Post tilsyneladende – og for første gang - det modsatte! Hun mener at have påvist, at fisk faktisk *har* receptorer, der reagerer overfor ”*damaging stimuli*” – altså en form for nervesystem. Cellerne kaldes ”*nociceptorer*”, de samme celler, der advarer os mennesker om, at noget er for varmt, for koldt etc. For at teste sine hypoteser brugte hun dels en gift udvundet fra bier, dels en syre, som så blev injiceret i læberne på nogle regnbueørreder i et kontrolleret forsøg. Fiskenes adfærd blev herefter undersøgt og det afslørede, at de udviste ”*behavioral and psychological change*” som forskerne konkluderede var sammenlignelig med højerestående dyrearters smerteoplevelse. Det var selvfølgelig ubehagelig læsning. Hvis resultaterne kunne bekræftes, ville enhver anstændigvis måtte opgive fiskeriet. Sneddon konkluderede dog i sin artikel: *“I wouldn’t say it was cruel as long as the Angler is getting the fish out quickly, killing and eating it. That outweighs the short period of discomfort for the fish”*.

Der var tilsyneladende altså ikke nogen tvivl om, at den steelhead der nu lå i græsset, havde brugt hele sit register af akrobatiske øvelser, fordi den følte ”*discomfort*”, og at den adfærd var begrundet i krogen. Jeg kunne ikke lade være med at tænke på Sneddons konklusion, og jeg følte mig mere end fristet til at købe hendes afvejning af en kort fight med en tilsvarende kort ”*discomfort*” for fisken. Problemet er bare, at der ikke er nogen logik i hendes argument og – hvor fristende det end kan være – ikke en mulighed for at kunne købe sig moralsk aflad hverken hos Lynne Sneddon eller andre. Det her handler altså helt grundlæggende om menneskelig adfærd overfor et andet dyr. Det er vel et faktum, at vi konstant påfører dyr smerte. Jægerne gør det. Den animalske industri gør det! Medicinalindustrien gør det! Folk med kæledyr gør det

bevidst eller ubevidst. Hvorfor skulle vi fiskere så ikke også være med til at plage vore fisk? Måske er der helt andre årsager til steelheadens vildskab under en fight, og måske føler den slet ikke smerte målt på en menneskelig skala. Måske er Sneddon's konklusioner forkerte, men hvis forskere kan påvise at fisk lider på en måde der er sammenlignelig med dyr og menneskers smerteoplevelse, har vi fiskere et problem. Et meget stort problem...!

Lunderupstykket...

Varde å

Fra hængebroen ved Vagtborg og ned til omfartsvejen ved Varde ligger bl.a. Lunderupgård og stykket har fået navn efter denne gård – Lunderupstykket. De fleste fisker stykkerne ovenfor hængebroen, men Lunderupstrækket er også et stræk som sagtens kan give gode resultater. Ved hængebroen løber en mindre bæk ud i Varde å og her finder man den første standplads for laksen. Mine egne minder omfatter desværre flere mistede fisk end fangede fisk lige netop her, men det er ikke høllets skyld! Herefter følger er lige forløb indtil åen laver et stort sving. I svinget og ca. 50 meter før er der også gode standpladser. Efter svinget er der et forholdsvis langt lige stræk og når åen igen render ind i et sving kommer vi til Lunderuphølet – en klassisk plads i Varde å. På modsatte side er et skur og 20 meter nedenfor dette vil der ofte stå laks i sæsonen. En oplagt plads! Herefter foretager endnu et par sving inden den rammer broen ved omfartsvejen. Også her er der pladser hvor fiskene vil stille sig. Ofte er disse pladser midlertidige inden fiskene trækker videre op i åen, men chancerne kan være gode især først på sæsonen.

Jeg var kommet ned på det nederste af stykket nedenfor skuret på modsatte side, da en mellemlaks skød op gennem vandfladen og faldt tilbage et ordentligt plask. Måske var den en halv meter over, måske mere. Laks har beviseligt sprunget flere meter. Ved *Orrin Falls* i Rosshire i Skotland har man således set laks overvinde et vandfald, der har et fald på 3,7 meter, hvilket svarer til at et menneske skulle springe over en fire-etagers bygning, så der ligger jo afgjort en helt utrolig styrke bag laksens spring. Sommetider virker det ydermere, som om de slet ikke behøver et afsæt for at komme i luften. En laks eller havørred der går forholdsvis tæt under vandfladen kan sagtens

springe fri af vandet under en fight uden de store problemer – udover for fiskeren!

Figur 7. Svinget ved Lunderup, Varde å – standplads for laksen!

Springene afslører ofte laksens standpladser, så hvorfor springer de egentligt? Jeg har især set havørreder og laks springe, når der har været andre fisk i vandet på vej til at trække opover, og måske er springet et signal til andre fisk om at: ”Her regerer jeg”! Det synes – sammen med overvindelse af forhindringer som et vandfald - at være den bedste forklaring på, hvorfor de egentligt springer, for det er selvsagt ikke føden de går efter, og det er formentlig heller ikke, fordi de vil frigøre sig fra havlus, ligesom man sikkert også godt kan udelukke, at laksen springer, fordi den er ”glad”, ”fri” eller ”fornøjet”. Disse spring kræver energi, og hvis der er noget en laks gerne vil spare på, er det energien! Den bruges bedre i gydetiden, hvor revirkampe,

gydningen og kampene om hunnerne når deres klimaks. Men et betagende syn er det altid, når man ser disse fisk gå i luften...!

Jeg forsøgte i lang tid efter den springende laks. ”*Jumping salmon never takes.*” er der nogle der mener. Det er en sentens, der er baseret på erfaringen. Én har i tidernes morgen set en laks springe og ikke fået den, flere andre har observeret det og har heller ikke kunnet lokke laksen, og til sidst har mange gjort den samme erfaring og sentensen er født. Hvorfor dette imidlertid skulle være tilfældet, er der ikke så mange der spørger om! Og spørgsmålet om hvorfor laksen *ikke* hugger er mindst ligeså interessant, som hvorfor den hugger. Jeg skal ikke forsøge mig med et svar, blot konstatere at i dette tilfælde passede det - den viste sig ikke igen! Til gengæld er jeg også sikker på, at der er rigtig mange laks der heller ikke hugger, – også selvom de *ikke* springer fri af vandet!

Grøden..

Gudenåen

En af velsignelserne ved at fiske i april – foruden mulighed for at møde den blanke laks – er at grøn den endnu ikke har fået ordentligt fat. Der er nu rige muligheder for at præsentere spinner og flue optimalt for fisken. Det går ikke henne i august måned! For de del år siden blev grøn den i Gudenåen slået hvert år, men i dag er der heldigvis andre miljøhensyn der spiller ind. Grøn den er med til at rense vandet gennem optagelse af næring som kvælstof, fosfor, jern og mikronæringsstoffer og giver en række gode skjulesteder for fisk og den opvoksende yngel. *Fotosyntesen* betyder at planterne, via vandets indhold af kuldioxid og ved brug af solens elektromagnetiske stråling som energikilde, udskiller ilt til vandløbet, der igen er en kilde til fiskenes velbefindende. Kommer der ikke lys er der heller ingen grøn de, og det er derfor vi kun ser grøn den ved de lavere partier i Gudenåen, dvs. primært langs åens bredder. I åens midte, hvor strømmen er stærkest og vanddybden størst, trænger der simpelthen ikke tilstrækkeligt lys ned til at fotosyntesen kan gå i gang – den stopper i Gudenåen ved cirka 2-3 meters dybde! Fotosyntesen er grundlaget for alt liv – i vandløbet og udenfor! Direktøren for det hele! En fantastisk proces – tilsæt sollyset og vi får $6\text{H}_2\text{O} + 6\text{CO}_2 = \text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 + \text{O}_2$, og vi har grundlaget for den blå planet!

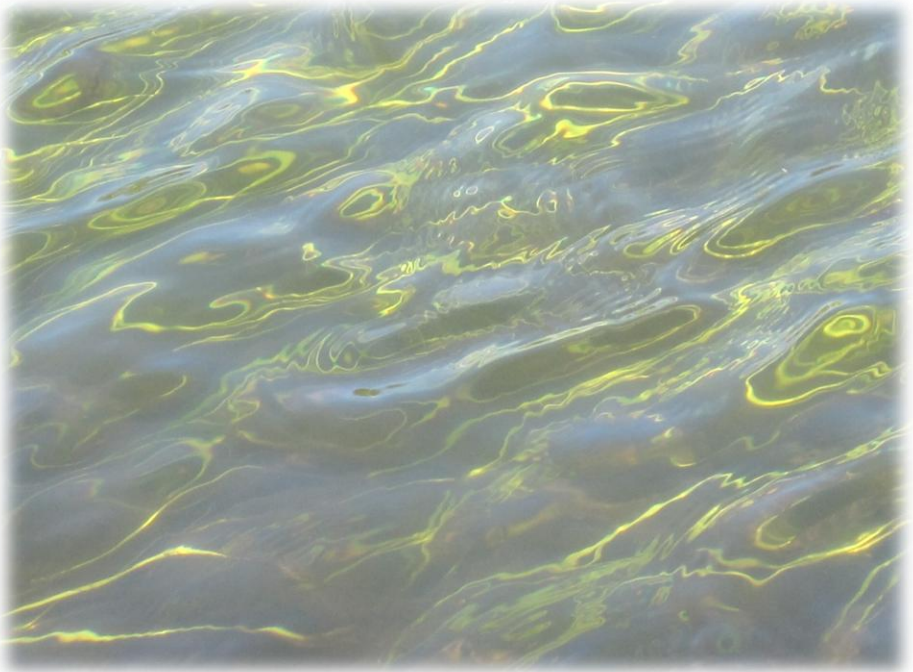
Men hvorfor er der nu så meget grøde i de danske vandløb? Ja, svaret er vel ret oplagt. De rette betingelser er til stede! Grøden kan nå sit maksimale niveau for fotosyntesen, fordi der er nok af næring i vandet og fordi der er nok af det indkommende lys. Det indkommende lys påvirker vi gennem fældning af skov og bevoksning langs åbredden, den rigelige næring påvirker vi gennem udledning af spildevand og gødsning fra landbrug og dambrug. Til gengæld kan grøden også være en sand plage, hvis man gerne vil fiske uden at have de store forhindringer at skulle forholde sig til.

Figur 8. Forårets gule blomster titter nu frem...

I modsætning til Skjern å og Varde å kan det visse steder ved Gudenåen være nærmest umuligt at affiske åen, når grøden har fået fat, og lykkedes det alligevel ind imellem at kroge en fisk, skal der mere end almindeligt held til at få den landet på de stræk, hvor grøden står tæt. Men så kan man jo i stedet glædes over alle de former og farver åens flora kan opvise. Det vi kalder

”grøden” består af en lang række forskellige planter. Ved Gudenåen er der identificeret op mod 80 forskellige arter. Den mest udbredte vandplante i hele Gudenåsystemet er *Almindelig vandpest*, som på trods af navnet er en meget smuk plante. *Hjerterbladet vandaks* forekommer også overalt i store mængder - i Gudenåen er der faktisk registreret 10 af de 19 arter vandaks der forekommer i Danmark. *Vandranunkler* i hybridformen og *Strandvandranunkler* er også talrige i åen og blomstrer smukt fra maj til helt hen i august.

Figur 9. Den spirende grøde kan skabe små kunstværker...

Ved åen vokser der også *Brudelys*, som ellers er relativt sjældent i Danmark, men her stortrives den altså. *Aks-tusindblad* med de meterlange forgreninger er også talrig omkring Bjerringbro og Ulstrup og svømmende formationer af *Frobid* forekommer også, især nederst på strækket. Interesserer man sig således for vandplanter, er der masser at komme efter i Gudenåen. Til gengæld har disse vandplanter så også kostet tusindvis af kroner i tabte blink, fluer og spinnere, for ikke at tale om de mange laks og havørred der efter en

tur i grøden er ”stået af” igen. De er smukke og gode at have i åen disse vandplanter men dyre...!

Dogmefiskeri...

Karup

Det var egentlig film af folk som Trier og Vinterberg der satte tankerne i gang. I en tid da næsten enhver film er overlæsset med Hollywood-effekter, farvelade, koreografi, lyssætning og derefter redigeret igen og igen var dogmefilmens tanke om ”*back to basics*” en overvejelse værd. Ideen var nu, at dialogen og spillerne skulle være i centrum uden redigering af ”*virkeligheden*” ifølge det 11 punkts manifest som dogmebevægelsen arbejdede ud fra. En sympatisk og enkel ide! Men dogmeideen er i sin grundtanke jo heller ikke ny! Da maleren *Constant* smed sine 2 staffelier ud og malede på billeder der lå på gulvet fik han for eksempel et helt andet udtryk frem i sin kunst og da *Henry Ford* fandt ud af at bruge et samleband til sine biler, kom der for alvor skred i masseproduktionen indenfor bilindustrien. Historien er en lang række af sådanne hændelser. Kort sagt, nye, bedre - eller bare anderledes måder at gøre tingene på - kan befordre en tiltrængt udvikling.

Man kunne med god ret stille sig selv det samme spørgsmål m.h.t. havørredfiskeriet. Kan man eventuelt bedrive sit fluefiskeri på nye måder? Hvor meget isenkram kan man for eksempel undvære? Prøver man at lege lidt med ideen er alt hvad man ret beset behøver et værktøj til at kaste fluen et rimeligt stykke vej d.v.s. en flueline og et forfang. Til at drive line og flue behøver man i realiteten kun en pind eller for eksempel topstykket fra en knækket fluestang, og – selvsagt - en flue for enden af forfanget. Hjul, bundstykke og alle de andre remedier kan faktisk godt undværes. Ideen om dogmefiskeri var født og måtte afprøves denne forårsdag!

Til lejligheden havde jeg monteret et kort stykke kork på topstykket. Fluelinen ligger i en linekurv og i bunden er lavet hul til en stykke bagline selvom der faktisk kun sjældent er brug for den. Nettet er hjemmegjort med en diameter på 50 centimeter men til gengæld med en stor dybde der kan holde selv de største havørreder. Der fiskes kun med en enkelt flue for enden af forfanget.

For at praktisere “dogmefiskeri” kræves der lidt andre talenter end ved det traditionelle havørredfiskeri. Af naturlige årsager kan man ikke få den samme længde på kastene - selvom man faktisk kan svinge linen forbavsende langt ud alene med topstykket. Det betyder at man må “*pürsche*” sig frem. Jeg sørgede for at syne så lidt som muligt ved at fiske “*nede på knæ*”. Den kortere stanghøjde indebærer til gengæld nogle klare fordele, bl.a. fordi havørreden ikke så godt ser stangen i sit “*vindue*”, som tilfældet er med de store to-håndstænger. Man scorer her et ret vigtigt point. Den kortere stang indebærer så omvendt, at man har sværere ved at håndtere havørreden, når den søger i skjul efter hugget, og når den springer. En lang stang har så megen elasticitet at den bedre er i stand til at afbøde konsekvenserne af springet. Samtidig får man en anden - mindre - vinkel m.h.t. krogholdet, men om det er en fordel eller en ulempe kan være svært at vurdere.

Forsøget blev gjort, og jeg fangede ingen havørreder denne april dag, men ideen lever, så hvem ved, måske er en ny levedygtig ide født: “*the simple mans, simple recreation...*”

Landskaber...

Varde å

Enhver som har fisket de store norske lakseelver som *Orkla, Driva, Gaula...* eller for den sags skyld mindre elve som *Innfjordselven, Bondstadelven, Nærøidalselven*, vil kunne genkalde sig de imponerende naturscenerier der udfolder sig i broderlandet. Fjelde der, som født af elven, knejsende rejser sig mange hundrede meter op mod himmelrummet, de voldsomme mure af vand der slynges gennem kulpene, de næsten irgrønne farver i en elv, der breder sig ud over en smuk norsk dal og den imponerende frodighed, der omkranser den sommerklædte norske elv. Lægger man hertil synet af en stålblank atlantehavslaks, der just om natten er stået ind og nu ligger udstrakt på en dugvåd morgeneng, fås et uudsletteligt indtryk som lagres permanent i bunden af hjernebarken.

Landskabet omkring Varde å er ikke som det norske! Åen slynger sig blidt. Der er ingen klippefyldte kulpe, eller fosser der skal forceres. Den har ikke de norske elvers kæmpespænd - på sine bredeste steder er åen måske bare 20-30 meter. Åen er heller ikke en lille rislende bæk eller for den sags skyld en

brusende norsk elv, men den er det den er sat til at være: en dansk å! Og udgiver sig ikke for andet! Åen er ikke til de store fallbelader, nej Varde å er for mig selve indbegrebet af en dansk å! Og dog er der også her selvfølgelig et men tilstede. Varde å i dag er faktisk slet ikke Varde å for reguleringer, opstemninger og udretninger har i tidens løb sat deres præg på den førhen så smukt slyngede vestjyske strøm, og de mange dambrug i Varde å systemet har ikke gjort tingene bedre, men nu er man heldigvis begyndt at rette op på fortidens synder! Ovenfor Varde by, på strækkene omkring Hodde, har man nu lagt åen tilbage i sine vante folder og i stedet for et langt lige kanalagtigt stykke mudret vand, har man nu fået dannet 36 nye sving på åen, der igen hastigt strømmer af sted som i fordums dage. Denne omlægning skete i 2010, og allerede på åbningsdagen den 1. april 2011, beviste det nye stræk sit potentiale. En smuk opgangslaks på 15,0 kg og 118 centimeter lang kunne ikke modstå fristelsen og måtte bide i græsset. Senere hen er der taget mange laks på det nye stræk og det lover godt for de kommende års laksefiskeri.

Sådanne ting sker kun, fordi der var en gruppe mennesker, der havde de fornødne visioner og gå-på-modet til at stille sig i spidsen for at få rettet op på tingenes skæve tilstand, og et sådant projekt foregår selvfølgelig ikke uden sværdslag med både lodsejere, dambrugere og andre, der er groet til i vanetænkningens og det uforanderliges bløde søvndyssende favntag. Og netop det problem er måske kernen i mange af de natur- og miljøsager, vi har set. Folk værner sig utroligt hurtigt, selv til himmelråbende tilstande, især hvis der også er et økonomisk element forbundet hermed. Og ”folk” er her måske 8 ud af 10 danskere. Man har ikke fantasien, man har ikke viden, man har ikke kræfterne, og man har frem for alt ikke ønsket om at se *det* fantastiske fremtidige scenario, der kunne danne sig gennem en forandring af åer, landskaber, byer, skove og kyster mod mere naturlige og bæredygtige omgivelser.

De indgreb vi har foretaget i naturen forbliver permanente selv efter at fabrikkerne, dambrugene og gårdene, der var skyld i disse indgreb, for længst er væk. Et projekt, som det der nu er lavet ved Varde å, er et stort skridt væk fra tingenes egen inertie – så måske er nye tider nu for alvor indvarslet med henblik på at genetablere bare en lille bitte smule af den oprindelige danske natur?

Figur 10. Æbletræet blomstrer ved Bopladsen...

